

KSZTAŁCENIE ZAWODOWE W WYBRANYCH KRAJACH EUROPY

Opracowanie
Beata Płatos

Maj 2008

Austria

Szkolnictwo obowiązkowe w Austrii obejmuje dzieci i młodzież w wieku 6-15 lat.

W 9., ostatnim roku edukacji obowiązkowej istnieje możliwość wybrania wstępnego rocznego kształcenia zawodowego; tzw. roku przedzawodowego w szkole politechnicznej (*Politechnische Schule*) dla uczniów chcących podjąć pracę bezpośrednio po zakończeniu szkoły lub chcących kontynuować kształcenie zawodowe w systemie dualnym. W ramach tego roku przygotowawczego uczniowie są objęci doradztwem zawodowym, szkoleniem praktycznym w firmach organizowanym w wybieranych przez uczniów, poszczególnych zawodach odpowiadających głównym dziedzinom gospodarki.

Średnie szkoły techniczno-zawodowe drugiego stopnia

Placówki te oferują szkolenie w pełnym wymiarze w przedmiotach ogólnych i zawodowych pod kątem konkretnego zawodu. Kształcenie obejmuje przede wszystkim praktyczne szkolenie w warsztatach szkolnych, laboratoriach, kuchniach szkolnych.

Nauka trwa od roku do 4 lat (średnio 3 lata) w pełnym wymiarze godzin. Kryterium przyjęcia to ukończenie ósmego roku nauki lub roku przedzawodowego. Obowiązują też praktyki zawodowe w firmach podczas wakacji.

Po trzech latach uczniowie zdają egzamin z matematyki, j. niemieckiego, jęz. obcego nowożytnego oraz szczegółowy egzamin z przedmiotów zawodowych.

Zdanie egzaminu daje uprawnienia do wykonywania zawodów regulowanych w następujących sektorach: rolnictwo i leśnictwo, przemysł i handel, sektor techniczny i rzemieślniczy, włókiennictwo, turystyka, służby społeczne, pielęgniarstwo, technika medyczna.

Kolegia techniczno-zawodowe na poziomie szkoły średniej II stopnia

Przyjęcie do tych szkół odbywa się na podstawie świadectwa ukończenia 8. roku nauki na poziomie co najmniej dobrym. Można ubiegać się o przyjęcie na podstawie egzaminu wstępnego. Szkoły o profilu artystycznym wymagają zdania egzaminu wstępnego.

Uczeń uzyskuje podwójne kwalifikacje: ogólne (uzyskanie dyplomu i świadectwa maturalnego) i zawodowe. Edukacja w kolegium prowadzi do wykonywania zawodu bądź kontynuowania nauki na poziomie uniwersyteckim.

Nauka trwa 5 lat w pełnym wymiarze godzin.

Program nauczania składa się z 3 równych części: edukacja ogólna, teoria zawodowa, praktyka zawodowa.

Uczniowie są zobowiązani do odbycia praktyk zawodowych w czasie wakacji.

Po 2 latach pracy w zawodzie uczeń uzyskuje prawo do wykonywania zawodu (zawody regulowane).

Po 3 latach pracy w zawodzie – tytuł „Ingenieur”.

Kolegia oferują następujące typy kształcenia: mechaniczne, inżynieryjne, elektryczne, elektroniczne, (przetwarzanie i organizacja danych), w budownictwie, w przemyśle chemicznym, w informatyce i technologiach komunikacyjnych; w modzie, wzornictwie, turystyce, handlu, przemyśle, rolnictwie i leśnictwie.

Istnieją także oddzielne szkoły przygotowujące nauczycieli przedszkolnych i pozadydaktyczny personel szkolny (5 lat nauki zakończonej dyplomem).

Dane statystyczne: 26% 16-latków wybiera techniczno-zawodowe kolegia i szkoły średnie II stopnia, 20% szkoły średnie ogólnokształcące, 40% uczestniczy w systemie dualnym.

System dualny

Bierze w nim udział około 40.000 przedsiębiorstw, szczególnie małych i średnich, zwłaszcza z branży handlowej, rzemieślniczej, turystycznej, organizacji wypoczynku. Wiele przedsiębiorstw niezrzeszonych także bierze w nim udział. System obejmuje około 250 zawodów, w tym szczególnie popularne wśród kobiet są: sprzedaż, fryzjerstwo i perukarstwo, praca biurowa, usługi związane z organizacją podróży i pobytu, praca w kuchni; wśród mężczyzn: mechanika, elektryka, stolarstwo, sprzedaż, murarstwo.

Zasady: Terminujący uczniowie (*apprentices*) podejmują równolegle przyuczenie do zawodu w zakładzie pracy i kształcenie w niepełnym wymiarze w szkole. Kształcenie zawodowe w szkole rozpoczyna się w momencie podjęcia przez terminującego ucznia pracy i trwa od 2 do 4 lat (może się zakończyć po 2,5 roku, 3 latach, 3,5 roku). Najczęściej, po 3 latach, uczniowie przystępują do egzaminu końcowego.

Celem kształcenia w szkole jest uzupełnienie i poszerzenie ogólnej wiedzy ucznia. Obejmuje ono dwa teoretyczne przedmioty zawodowe oraz jeden obowiązkowy przedmiot praktyczny. Program nauczania zawiera także przedmioty ogólne takie jak: polityka, język niemiecki i komunikacja, język obcy związany z zawodem i przedmioty o profilu przedsiębiorczości. Pozostałą część programu nauczania stanowią przedmioty związane z poszczególnymi zawodami. Ponadto istnieje grupa przedmiotów do wyboru, w tym: język niemiecki i inne języki nowożytne oraz wychowanie fizyczne. Poszczególne szkoły mogą proponować przedmioty związane z oferowanymi specjalnościami.

Przyuczenie do zawodu: uczeń jest zatrudniony na podstawie umowy czeladniczej regulowanej kodeksem pracy.

Zasady przyjęcia: ukończenie 9 lat edukacji obowiązkowej, wiek co najmniej 15 lat.

W praktyce – przynajmniej 1 dzień szkolny w tygodniu (9 godzin nauki) lub 8-10-tygodniowe moduły lub tzw. sezonowa szkoła – skoncentrowane zajęcia w określonym momencie roku szkolnego.

Przyuczenie do zawodu kończy się egzaminem zdawanym przed komisją złożoną z przedstawicieli pracodawców i pracowników (składa się tylko z części praktycznej, jeśli uczeń otrzyma świadectwo ukończenia kształcenia w niepełnym wymiarze kończąc szkołę).

Finansowanie

Słowo 'dualny' określa także sposób finansowania systemu: firma pokrywa koszt części praktycznej szkolenia na jej terenie, a szkoła finansowana jest ze środków publicznych. Rady szkoły są odpowiedzialne za wyposażenie szkół (maszyny, sprzęt, materiały dydaktyczne). Federacja i każdy z landów ponosi połowę kosztów zatrudnienia personelu. Większość kosztów pracodawcy stanowią pensje terminujących uczniów (*apprentices' wages*), wysokość pensji jest negocjowana.

Państwo przeznacza dodatkowe środki na uposażenie grup nieuprzywilejowanych (*disadvantaged groups*).

Przeznacza się także dodatkowe środki dla firm tworzących nowe miejsca pracy.

Szwecja

Organizacja

Edukacja obowiązkowa obejmuje uczniów w wieku 7-16 lat (nie ma podziału instytucjonalnego na szkołę podstawową i średnią pierwszego stopnia), edukacja zawodowa rozpoczyna się na poziomie szkoły średniej drugiego stopnia i obejmuje uczniów w wieku 16-19 lat.

Samorządy są zobowiązane zapewnić na swoim terenie dostęp do instytucji edukacyjnych na poziomie szkoły średniej II stopnia dla uczniów kończących edukację obowiązkową i oferować możliwość nauki w jednym z narodowych programów.

Edukacja ogólnokształcąca i zawodowa są zintegrowane w ogólnonarodowych, specjalnie opracowanych programach, które mają na celu zapewnić podstawową edukację ogólną, przygotowanie do zawodu i przyszłych studiów oraz aktywnego uczestnictwa w życiu obywatelskim.

Nie ma oddzielnych szkół zawodowych; istnieje jeden typ szkoły średniej II stopnia, gdzie odbywa się nauczanie w ramach obu typów kształcenia: ogólnokształcącego i zawodowego. Wszystkie programy trwają trzy lata i obowiązują w nich te same przedmioty podstawowe.

Kryteria przyjęcia: ocena z języka szwedzkiego, angielskiego i matematyki ze szkoły obowiązkowej.

Programy opracowywane są na szczeblu lokalnym we wspólnych komisjach zrzeszających przedstawicieli szkół i świata pracy. Elementem wielu programów jest szkolenie w miejscu pracy. Istnieje 17 programów, w tym 14 ma orientację zawodową.

Programy zawodowe:

- Artystyczny – przygotowuje do pracy w dziedzinie sztuki;
- Biznes i administracja – przygotowuje do pracy w usługach, a zwłaszcza handlu i turystyce;
- Program Opiekuńczy – przygotowuje do pracy pedagogicznej z ludźmi starszymi i dziećmi, w tym: organizacji czasu wolnego, zajęć kulturalnych, sportowych, pomocy w zakresie zdrowia;
- Program Budowlany – przygotowuje do pracy w budownictwie nie mieszkaniowym;
- Program Inżynierii Elektrycznej – przygotowuje do pracy przy instalacjach elektrycznych, a także elektronice i technologiach komputerowych;
- Program Energetyczny – przygotowuje do pracy przy renowacji i utrzymaniu zakładów energetycznych, instalacji ogrzewania, wentylacji i urządzeń sanitarnych, urządzeń grzewczych i chłodniczych;
- Program Gastronomiczny – przygotowuje do pracy w gastronomii i pokrewnych dziedzinach np. przetwarzaniu i sprzedaży produktów gastronomicznych;
- Program Rzemieślniczy – przygotowuje do pracy w różnych gałęziach rzemiosła;
- Program Opieki Zdrowotnej – dotyczy pracy w sektorze zdrowia i opieki nad dziećmi, młodzieżą i ludźmi starszymi;
- Program Hotelarski – przygotowuje do pracy w charakterze recepcjonistów, kelnerów i szefów kuchni oraz przy organizacji konferencji;
- Program Przemysłowy – przygotowuje do pracy w produkcji;
- Program Medialny – przygotowuje do pracy w reklamie, projektowaniu, produkcji mediów drukowanych;
- Program Korzystania z Zasobów Naturalnych – przygotowuje do pracy w rolnictwie, leśnictwie, ogrodnictwie, weterynarii, łowiectwie, rybołówstwie, ochronie przyrody, turystyce;
- Program Inżynierii Pojazdów – przygotowuje do pracy przy konserwacji wszelkiego rodzaju pojazdów lądowych i powietrznych.

Samorządy adaptują programy do potrzeb lokalnych.

Pilotażowy program *Uczenia Przez Pracę* („*Apprenticeship Programme*”) został wprowadzony w ramach szkoły średniej II stopnia. Treści nauczania są regulowane umową między uczniem, szkołą i miejscem pracy.

Program musi spełniać założenia programów narodowych. Uczniowie uczą się ośmiu kluczowych przedmiotów (język szwedzki, wiedza o społeczeństwie, język angielski, matematyka, wychowanie fizyczne, sztuka, przedmioty ścisłe i religia), co zapewnia zdobycie podstawowych kwalifikacji kontynuowania edukacji na poziomie wyższym. Oprócz przedmiotów obowiązkowych, każdy z programów zawiera przedmioty kluczowe dla swojego profilu. Wszystkie programy o profilu zawodowym przewidują przynajmniej 15 tygodni praktyki w miejscu pracy. Szkoła pośredniczy w zorganizowaniu takiej praktyki.

Dania

Szkoły średnie ogólnokształcące drugiego stopnia oferują następujące programy z elementami kształcenia zawodowego:

- Program HF (program przygotowawczy do egzaminu na studia wyższe)
Obejmuje uczniów w wieku 17-19 lat. Program 2-letni, kryterium przyjęcia jest ukończenie 10 lat nauki i egzamin końcowy z jęz. duńskiego i dwóch określonych przedmiotów, zakończenie kursu w określonych ramach czasowych, oświadczenie poprzedniej szkoły o zdolności ucznia do kontynuowania nauki. Kończy się egzaminem uprawniającym do wstępu na studia wyższe.

- Program HHX (program o profilu handlowym)
3 lata nauki dla uczniów w wieku 16-19 lat, prowadzi do uzyskania dyplomu o profilu ogólnym i handlowym, uprawniającego do przyjęcia na studia wyższe.
Przedmioty bezpośrednio związane z praktyką zawodową w dziedzinie biznesu, administracji i zarządzania oraz przedmioty obowiązkowe: jęz. duński, języki obce, księgowość, finanse, prawo handlowe, przetwarzanie danych, matematyka, ekonomia.

- Program HTX (program o profilu technicznym)
3 lata nauki w wieku 16-19 lat, program zbliżony do liceum, o profilu technicznym zapewnia kwalifikacje zawodowe i wstęp na studia wyższe.
Przedmioty obowiązkowe: jęz. duński, jęz. obce, technologia i nauki przyrodnicze, oprócz programu teoretycznego program zawiera także warsztaty przemysłowe i praktyki laboratoryjne. Około 2/3 programu stanowią przedmioty obowiązkowe, a pozostałą 1/3 przedmioty do wyboru.

Wszystkie trzy programy zakładają stacjonarną naukę w szkole.

Programy są nakierowane na przygotowanie kadry dla firm prywatnych. Partnerzy społeczni mają wpływ na cele i treści nauczania w tych programach. Rada do Spraw Edukacji Zawodowej jest organem doradczym Ministra Edukacji, powołanym w tym celu.

Szkoły o profilu zawodowym

Nauka w nich obejmuje uczniów w wieku 16-19/20 lat.

Istnieje podział na kilka typów szkół, w zależności od dziedziny kształcenia zawodowego.

Szkoły techniczne i handlowe kształcą w kierunkach handlowych i technicznych.

Działają też szkoły kształcące w dziedzinie służby zdrowia i służb społecznych oraz oddzielnie szkoły rolnicze i morskie.

Wszystkie programy (oprócz morskich) podlegają Ministerstwu Edukacji, choć szkoły posiadają autonomię w zakresie tworzenia własnych programów dostosowanych do lokalnych potrzeb. Partnerzy społeczni odgrywają istotną rolę w zarządzaniu nauczaniem zawodowym zarówno na szczeblu lokalnym, jak i centralnym np. w zakresie decyzji odnoszących się do długości trwania i struktury programów tak, by przygotowanie do zawodu spełniało oczekiwania rynku pracy.

Istnieje 85 programów, 200 specjalizacji. Są zorganizowane na zasadzie „tortu”, czyli szkolenie teoretyczne przeplata się z praktyką w miejscu pracy.

Czas trwania programu nie przekracza 4 lat. Szkolenie teoretyczne nie może przekroczyć 80 tygodni. Dokładny podział czasu między szkoleniem teoretycznym i praktycznym jest ustalany przez komisje handlowe.

Kryterium przyjęcia do szkoły jest ukończenie edukacji obowiązkowej (wyniki ze świadectwa nie są brane pod uwagę); ogranicza się liczbę przyjęć w przypadku, gdy liczba kandydatów na daną specjalizację wykracza ponad potrzeby rynku.

Nauka jest podzielona na okresy. Pierwszy okres nauki tzw. wstępny jest nieobowiązkowy i trwa od 5 do 40 tygodni (w szkołach technicznych trwa ok. 20 tygodni). Jego celem jest utwierdzenie kandydata w wyborze specjalności oraz zapewnienie możliwości przyjrzenia się różnym programom głównie w praktyce i skorzystania z rad dotyczących wyboru zawodu, możliwości edukacyjnych; po okresie wstępnym uczeń dokonuje wyboru programu, w którym chce się dalej kształcić.

W przypadku szkolenia technicznego drugi okres nauki trwa 20 tygodni, a po nim następuje od 3 do 6 okresów naprzemiennie z praktykami w miejscu pracy.

W przypadku szkolenia handlowego drugi okres jest dłuższy i trwa 38 tygodni (może być przedłużony do 76 tygodni zanim uczeń podejmie praktykę). Po 38 tygodniach uczniowie wybierają specjalizację. Model obejmujący 2 okresy teoretyczne + 2 praktyczne jest najbardziej typowy dla szkół handlowych.

Można także rozpocząć edukację zawodową od szkolenia praktycznego w firmie, trwającego 20 tygodni na podstawie kontraktu szkoleniowego z firmą.

Najbardziej typową drogą jest pierwsza – szkolna.

Instytucje edukacyjne kształcące w kierunkach zawodowych mają także przekazywać wiedzę ogólną, wspomagać rozwój osobowy ucznia oraz kształtować jego postawy społeczne. Każda szkoła zawodowa oferuje szeroką gamę przedmiotów dodatkowych, które stanowią 1/6 czasu lekcyjnego.

Szkolenie praktyczne w miejscu pracy stanowi 2/3 całości trwania programu. Szkolenie to odbywa się w jednej lub kilku firmach lub instytucjach autoryzowanych przez odpowiednie komisje, na zasadzie umowy zawieranej pomiędzy praktykantem a firmą/mi lub instytucją/mi. W przypadkach niektórych programów praktyka w miejscu pracy jest łączona z warsztatami w szkole.

Znalezienie miejsca praktyki to sprawa ucznia. Przed rozpoczęciem praktyki uczeń podpisuje umowę z firmą, w której praktyka będzie się odbywać. Umowa określa warunki całości szkolenia, w tym: okresy nauki w szkole i szkolenia w firmie oraz egzamin końcowy. Umowa jest zawsze sporządzana na piśmie; w przypadku uczniów niepełnoletnich konieczna jest zgoda rodziców.

Programy nauczania

Część szkolna kształcenia zawodowego obejmuje cztery typy przedmiotów praktycznych i teoretycznych:

- przedmioty podstawowe
- przedmioty specjalizacyjne
- przedmioty specjalne
- przedmioty do wyboru.

Przedmioty podstawowe i specjalizacyjne stanowią 1/3 kursu, natomiast przedmioty specjalne i do wyboru stanowią 1/6 kursu.

Przedmioty podstawowe łączą edukację ogólną i zawodową, stanowią szeroką podstawę kształcenia, są więc wspólne dla wielu kierunków.

Szkoły medyczne mają własną strukturę, która przewiduje 5 przedmiotów obowiązkowych. Inna struktura programowa dotyczy także szkół rolniczych.

Inne możliwości kształcenia zawodowego

Istnieją programy oferujące uczniom niepełnosprawnym dostęp do praktycznego szkolenia przygotowującego do zatrudnienia. Program jest organizowany przez gminy lub szkoły zawodowe, jego treść jest ustalana indywidualnie z uczniem. Uczniowi zostaje przydzielony osobisty nauczyciel (tutor) na cały czas nauki.

Program składa się głównie ze szkolenia praktycznego w firmie prywatnej lub instytucji publicznej. Trwa od 1,5 roku do 3 lat, z czego od 20 do 40 tygodni stanowi nauka w szkole. Nauka w szkole składa się z modułów zaliczanych przez ucznia najczęściej w różnych szkołach.

Szkoły produkcyjne

Grupą docelową dla tych szkół są młodzi ludzie poniżej 25. roku życia bez wykształcenia zawodowego, także ci którzy „wypadli” wcześniej z regularnego toku nauki, mają problemy natury społecznej. Długość cyklu nauki to zwykle 12 miesięcy; uczestnicy, w przypadku gdy podejmą pracę lub praktykę zawodową w innym miejscu, mogą w każdym momencie zrezygnować z uczestnictwa w programie tego typu szkoły.

Charakterystyczną cechą szkół produkcyjnych jest elastyczność programów i metod nauczania. Nauka jest dostosowana do potrzeb wynikających z praktycznych sytuacji, nie ma stałych przedmiotów, choć w każdej z tych szkół uczniowie mogą uczęszczać na lekcje języka duńskiego, nauk społecznych, matematyki, nauk politycznych. Najbardziej typowe dziedziny kształcenia zawodowego w szkołach produkcyjnych to: rolnictwo, ogrodnictwo, leśnictwo, hodowla ryb, przemysł tekstylny, produkcja paneli słonecznych, stolarstwo, wyrób pamiętek. Dziedziny kształcenia są wybierane w porozumieniu z lokalnym przemysłem.

Projekt „Youth Action”

Projekt ten jest przeznaczony dla bezrobotnych młodych osób w wieku 18-25 lat bez wykształcenia zawodowego. Jego celem jest częściowo poprawa szans na zatrudnienie oraz motywowanie uczestników do podejmowania nauki i szkolenia. Program obejmuje moduły zarówno z programów kształcenia zawodowego, jak i ogólnego. Ponadto zawiera elementy podnoszące osobiste kwalifikacje. Około 1/3 szkolenia odbywa się w miejscu pracy.

Kształcenie zawodowe w Danii jest bezpłatne. Ponadto, uczniowie powyżej 18. roku życia mogą się ubiegać o granty i pożyczki. Po rozpoczęciu szkolenia w miejscu pracy uczeń dostaje pensję, która jest częściowo pokrywana ze specjalnego funduszu pracodawców, stworzonego w tym celu.

Niemcy

Edukacja zawodowa rozpoczyna się na poziomie szkoły średniej drugiego stopnia. Istnieją dwie ścieżki do zdobycia kwalifikacji zawodowych:

1. nauka w szkole średniej drugiego stopnia o profilu zawodowym
2. uczestnictwo w systemie dualnym.

1. Szkoły średnie drugiego stopnia o profilu zawodowym.

Berufsfachschulen – przygotowują do zawodu oraz oferują dalszą edukację ogólną; Kształcą w kierunkach: biznesowych, języków obcych, sztuki, rzemiosła, pracy społecznej, pracy w sektorze zdrowia. Warunkiem przyjęcia jest certyfikat ukończenia edukacji obowiązkowej. Czas trwania nauki, w zależności od specjalizacji, obejmuje od roku do trzech lat. W niektórych przypadkach zaliczenie tego typu szkoły może zostać potraktowane równorzędnie z ukończeniem pierwszego roku kształcenia zawodowego w systemie dualnym.

Fachoberschule – szkoła średnia techniczna. Obejmuje dwa kolejne lata (11. i 12. rok edukacji); kształci w kierunku ogólnym oraz specjalistycznej wiedzy teoretycznej i praktycznej, a także przygotowuje do *Fachhochschule*.

Dziedziny: technologia, biznes i administracja, żywienie, rolnictwo, praca społeczna, projektowanie. Szkolenie praktyczne w wymiarze czterech dni w tygodniu odbywa się w pierwszym roku nauki (11. roku edukacji). Zaliczona wcześniej praktyka zawodowa może powodować przejście bezpośrednio na kolejny, 2. rok (12. rok edukacji), który obejmuje 30 godzin nauczania ogólnego i zawodowego. Przedmioty obowiązkowe to: jęz. niemiecki, wiedza o społeczeństwie, matematyka, nauki przyrodnicze, język obcy, wychowanie fizyczne i przedmiot zawodowy. Przedmioty ogólne obejmują 18-20 godzin tygodniowo i są takie same dla wszystkich specjalizacji.

Berufliches Gymnasium/Fachgymnasium – wyższy poziom *Gymnasium* ze specjalizacją zawodową. *Gymnasium* z zasady oferuje ciągły tok nauki od 5. do 12. lub 13. roku edukacji. Ten typ szkoły nie ma odpowiednika na niższym poziomie, w praktyce w niektórych landach są to ostatnie 3 lata *Gymnasium* ze specjalizacjami zorientowanymi na konkretne zawody. Przedmioty zawodowe są dodane do programów nauczania ogólnego obowiązującego w szkole ogólnokształcącej na tym poziomie i są zdawane na egzaminie końcowym.

Fachschule – szkoła techniczna oferująca kształcenie ustawiczne; jej ukończenie umożliwia pracownikom biznesu, administracji i instytucji wykonywanie pracy na własną rękę na szczeblu średnim. Warunkiem przyjęcia jest doświadczenie zawodowe w wybranej dziedzinie. Kursy są jedno-, dwu- lub trzyletnie. Kształcą w 160 różnych specjalizacjach i prowadzą do egzaminu państwowego. Najczęściej wybierane specjalizacje to: inżynieria elektryczna, inżynieria mechaniczna, zarządzanie, inżynieria budowlana i chemiczna. Są dwuletnie szkoły w dziedzinie zarządzania gospodarstwem domowym, pielęgniarstwa pediatrycznego oraz roczne np. w dziedzinie rolnictwa, edukacji (kształcą uznawanych przez państwo opiekunów młodzieży i dzieci oraz pracowników przedszkoli).

Około 23% młodzieży rozpoczyna naukę w tych typach szkół (dane z roku 2003).

2. System dualny

Ponad 2/3 młodzieży kończącej pełnowymiarową edukację obowiązkową wybiera kształcenie zawodowe w systemie dualnym trwające zwykle **trzy** lata. System obejmuje młodzież w

wieku 15-18 lat (w landach, gdzie pełnowymiarowa edukacja obowiązkowa trwa 9 lat) lub 16-19 lat (w landach, gdzie pełnowymiarowa edukacja obowiązkowa obejmuje 10 lat). Do rozpoczęcia nauki w systemie dualnym konieczne jest ukończenie edukacji obowiązkowej. System zakłada, iż nauka odbywa się w dwóch miejscach: zakładzie pracy oraz szkole. Celem systemu jest zapewnienie możliwie najszerszej podstawowej edukacji zawodowej poprzez wprowadzenie właściwie skonstruowanego kursu umożliwiającego zdobycie umiejętności i wiedzy, koniecznych do wykonywania zawodu. Ukończenie szkolenia daje formalne, państwowe uprawnienia do wykonywania zawodu.

Organizacja

Za system dualny odpowiedzialne są: federacja, landy oraz izby zrzeszające przedsiębiorców (regionalne, sektorowe organizacje), a także szkoły, firmy szkoleniowe. Ministrowie edukacji 16 landów są odpowiedzialni za dalszy rozwój szkolenia zawodowego w szkole w systemie dualnym, za zapewnienie wystarczającej liczby miejsc dla uczniów chcących podjąć naukę, pomoc uczniom niepełnosprawnym.

Na poziomie lokalnym izby zajmują się kwestiami akredytacji, egzaminów i nadzoru.

Szkolenie zawodowe w miejscu pracy jest organizowane zgodnie z regulacjami obowiązującymi w całej Federacji; młoda osoba podejmująca szkolenie jest zatrudniona na podstawie umowy cywilno-prawnej pomiędzy nią a firmą. Umowa określa dokładne cele szkolenia (umiejętności do zdobycia w danym zawodzie), precyzuje czas trwania szkolenia, liczbę godzin pracy w ciągu dnia, sposób i wysokość wynagrodzenia, obowiązki szkolącego się i trenera. Na podstawie umowy uczeń ma obowiązek uczenia się zarówno w zakresie praktycznym (w zakładzie pracy), jak i teoretycznym (w szkole); pracodawca ma obowiązek zapewnienia szkolenia na terenie swojej firmy (w tym nieodpłatnych materiałów szkoleniowych, trenerów), a także monitorowania uczestnictwa ucznia w szkoleniu na terenie szkoły.

Uczeniowie spędzają 3-4 dni w miejscu pracy i 1-2 dni w tygodniu w szkole.

Szkolenie na terenie szkoły (*Berufsschule*) ma na celu przekazanie specjalistycznej wiedzy teoretycznej oraz ogólnej, nakierowanej na podnoszenie odpowiedzialności za życie społeczne i środowisko naturalne.

Szkolenie praktyczne w miejscu pracy zapewnia kwalifikacje konieczne w danej praktyce zawodowej. Kwalifikacje są regulowane na poziomie krajowym. Ogólnokrajowe standardy regulujące szkolenie w każdym zawodzie powodują, że niebezpieczeństwo związania ucznia z wykonywaniem zadań będących w interesie konkretnej firmy jest zniwelowane. Fakt, czy firmy spełniają kryteria określone prawem w zakresie jakości szkolenia i kadry jest monitorowany przez lokalne izby przedsiębiorców.

W celu zapewnienia odpowiedniej liczby miejsc w systemie dualnym powstały centra szkoleniowe przejmujące część szkolenia, która nie może zostać zapewniona, zwłaszcza przez mniejsze przedsiębiorstwa. Centra te posiadają wszelkie nowoczesne udogodnienia, by móc zapewnić brakujące elementy szkolenia, które nie mogą być zapewnione przez firmy ze względu na ich koszt lub z innych przyczyn.

Finansowanie

Przedsiębiorca finansuje koszt szkolenia w miejscu pracy i płaci pensję ustaloną na zasadzie kontraktu negocjowanego w oparciu o umowę zbiorową (*contractual collective bargaining agreement*). Wysokość pensji wzrasta z każdym rokiem szkolenia i równa się średnio jednej trzeciej wynagrodzenia wykwalifikowanego pracownika.

Szkolenie w *Berufsschule* jest finansowane ze środków publicznych landu lub lokalnego samorządu.

Środki publiczne są także przyznawane nieuprzywilejowanym grupom lub cudzoziemcom chcącym podjąć naukę w systemie dualnym.

Program nauczania

Po konsultacji ze wszystkimi stronami odpowiedzialnymi za edukację zawodową, przy szczególnym udziale pracodawców i związków zawodowych, stworzono regulacje dotyczące szkolenia zawodowego w systemie dualnym. Regulacje określają treści nauczania dla 350 zawodów na poziomie ogólnonarodowym. Umiejętności i wiedza dla poszczególnych zawodów, które uczeń ma nabyć w trakcie szkolenia, określone regulacjami, są ujęte w planie ramowym określającym czas trwania i konkretne treści nauczania. Plan ramowy jest podstawą do stworzenia indywidualnego programu nauczania w poszczególnych firmach.

Plan ramowy istnieje także dla szkolenia teoretycznego w *Berufsschule* (może zostać zmodyfikowany na poziomie lokalnym, poszczególnych landów, także tylko za zgodą przedsiębiorców i związków zawodowych).

Przewiduje się, że 1/3 czasu lekcyjnego przypada na przedmioty ogólne – j. niemiecki, nauki społeczne, ekonomię, religię i wychowanie fizyczne, języki obce (tylko w zawodach, w których są używane). Pozostałe 2/3 zajmują przedmioty zawodowe.

Uczniowie spędzają około 12 godzin lekcyjnych tygodniowo na nauce w szkole (nauka w niepełnym wymiarze godzin). Nauka jest czasami zorganizowana w bloki tematyczne.

Istnieje także możliwość odbycia rocznego szkolenia w pełnym wymiarze czasu, które ma na celu przekazanie wiedzy i umiejętności nieograniczonych do tylko jednej dziedziny kształcenia zawodowego oraz teoretyczne i praktyczne szkolenie w ramach jednej dziedziny kształcenia zawodowego. Uczniowie wybierają jedną z 13 określonych w przepisach dziedzin. Ukończenie rocznego kursu jest traktowane równorzędnie z zaliczeniem pierwszego roku szkolenia zawodowego w konkretnym zawodzie w systemie dualnym.

Ocenianie

Egzamin końcowy uczeń zdaje przed komisją składającą się z przedstawicieli pracodawcy, pracowników, nauczycieli. Egzamin składa się z części praktycznej (ustnej) oraz teoretycznej (pisemnej). Zdany egzamin uprawnia od razu do wykonywania zawodu. Uczeń uzyskuje odpowiedni certyfikat z tytułem zawodowym, szkoła zawodowa także przyznaje dyplom jej ukończenia, uprawniający do podjęcia dalszej edukacji zawodowej.

Statystyki

W 2002 roku 65% młodzieży rozpoczęło naukę w systemie dualnym, z czego większość, 86,1%, uzyskało kwalifikacje .

Wielka Brytania

Edukacja zawodowa w szkole

Edukacja obowiązkowa obejmuje uczniów w wieku 5-16 lat, edukacja zawodowa obejmuje głównie uczniów w wieku 16-18+ lat.

Kursy zawodowe są oferowane głównie na poziomie szkoły średniej II stopnia, choć elementy przygotowania do pracy (*work-related subjects*) muszą być obowiązkowo zawarte w ofercie szkoły na tzw. *Key Stage 4* (etapie 4.), czyli dla uczniów w wieku 14-16 lat.

W Wielkiej Brytanii wszelkie kwalifikacje są przyznawane przez specjalnie do tego celu powołane instytucje, w przypadku Anglii jest to *The Qualification and Curriculum Authority*. Po ukończeniu *Key Stage 4* większość uczniów ubiega się o *General Certificate of Secondary Education (GCSE)* z kilku wybranych przedmiotów, mogą to być także przedmioty zawodowe/praktyczne. Egzamin jest oceniany zewnętrznie. Zdany egzamin uprawnia do ubiegania się o miejsce w instytucjach edukacyjnych na poziomie ponadobowiązkowym lub podjęcia zatrudnienia.

Na poziomie szkoły średniej II stopnia przedmioty zawodowe są oferowane przez różne typy instytucji edukacyjnych: w szkołach ogólnokształcących tzw. *sixth form colleges* oprócz przedmiotów ogólnokształcących uczy się również przedmiotów praktycznych/zawodowych. Większy nacisk na edukację zawodową kładą *further education college* i *tertiary college*, chociaż w tych typach szkół są także oferowane przedmioty ogólne. Kwalifikacje przyznawane na tym poziomie to: *General Certificate of Education Advanced level examination (GCE A-levels)*; *the Advanced Subsidiary level examination (GSE AS-level)*; *GSE A-levels* z przedmiotów zawodowych oraz *National Vocational Qualifications (NVQ)* – państwowe kwalifikacje zawodowe. Ostatnie nie są przyznawane na podstawie egzaminu, ale kandydat musi zademonstrować umiejętności w zakresie wykonywania określonych zadań. Powyższe kwalifikacje mogą prowadzić do podjęcia dalszej edukacji specjalistycznej lub szkolnictwa wyższego bądź do podjęcia zatrudnienia.

Typowe dziedziny kształcenia zawodowego to: sztuka, biznes, budownictwo, inżynieria, zdrowie i pomoc społeczna, usługi cateringowe, technologia informacyjna, rekreacja i czas wolny, produkcja, media: komunikacja i produkcja, sprzedaż detaliczna i dystrybucja, nauka, turystyka.

(*Connexions Service* w Anglii, *Careers Wales* w Walii to instytucje utworzone z myślą o młodzieży, oferujące poradnictwo w zakresie wyboru zawodu i ścieżek edukacyjnych dla 13-19-latków.)

Inne możliwości kształcenia zawodowego

Inną drogą do zdobycia kwalifikacji zawodowych jest podjęcie szkolenia w miejscu pracy. Praktyki zawodowe w firmach dzielą się na te inicjowane przez pracodawców oraz państwowe. Niektórzy pracodawcy rekrutując pracowników, zapewniają im możliwość dokończenia. Istnieje też rządowy program „*Modern Apprenticeship*”.

Pierwsza ścieżka – pracodawcy rekrutują pracowników, oferują możliwość nauki w niepełnym wymiarze we właściwej dla danej profesji instytucji w celu przygotowania do zdobycia państwowych kwalifikacji.

Druga ścieżka – program rządowy „*Modern Apprenticeship*” wprowadzony w 1995 roku. Przeznaczony jest dla absolwentów edukacji obowiązkowej, 16-latków, i wszystkich tych, którzy są w stanie zakończyć naukę do 25. roku życia. Większość uczestników programu jest zatrudniona i otrzymuje pensje od pracodawcy.

Istnieje możliwość kształcenia zawodowego na poziomie policealnym dla dorosłych w *further education institutions*, w pełnym i niepełnym wymiarze czasowym.

Występuje też możliwość kształcenia/dokształcania zawodowego w ramach programu „*New Deal*”. Obejmuje on zwłaszcza bezrobotnych pomiędzy 18. a 24. rokiem życia, niepracujących od sześciu miesięcy. Istnieją 4 ścieżki: opcja zatrudnienia w sektorze publicznym lub prywatnym z jednodniowym „wyjściem” do szkoły, sześciomiesięczny udział w pracy przy projekcie środowiskowym, sześciomiesięczne praktyki w sektorze wolontariatu, roczne szkolenie pełnowymiarowe prowadzące do zdobycia właściwych kwalifikacji.

Zatrudnieni wg programu otrzymują normalne wynagrodzenie od pracodawcy, koszty zatrudnienia i szkolenia są subsydiowane przez rząd.

Funkcjonuje wiele instytucji prowadzących edukację zawodową: instytucje edukacyjne, autonomiczne instytuty zawodowe, firmy szkoleniowe, indywidualni pracodawcy. W ramach instytucji edukacyjnych istnieją centra doskonalenia zawodowego (*Centres of Vocational Excellence*) szkolące w ramach określonej dziedziny kształcenia zawodowego, które oferują doskonalenie umiejętności zgodnych z oczekiwaniami rynku pracodawców.

Holandia

Edukacja obowiązkowa obejmuje uczniów w wieku 5-16 lat, w tym obowiązkowo w niepełnym wymiarze do 17. roku życia.

Edukacja zawodowa obejmuje uczniów, którzy ukończyli 16 lat. Zapewnia szkolenie teoretyczne i praktyczne w wielu dziedzinach kształcenia zawodowego.

Uczestnicy programów płacą czesne, jeśli uczestniczą w edukacji w szkole w pełnym wymiarze czasowym, przysługuje im pomoc finansowa od państwa.

Edukacja zawodowa na poziomie szkoły średniej drugiego stopnia ma strukturę odpowiadającą sektorom zawodowym. Istnieją programy w czterech dziedzinach: technologia, handel/administracja, usługi/opieka zdrowotna i rolnictwo.

Kursy są prowadzone na różnych poziomach i różnią się czasem trwania

Central Register of Vocational Courses – rejestr, który określa, jakie instytucje prowadzą poszczególne kursy, jakie kwalifikacje przysługują po ich zakończeniu, które z nich muszą być weryfikowane przez organy zewnętrzne wobec szkoły.

Dla każdego kursu istnieją dwie ścieżki: szkolenie zawodowe, w którym 20-60% stanowią zajęcia praktyczne, lub tzw. *block/day release*, gdzie część praktyczna stanowi 60% kursu (dostępna tylko dla osób powyżej 16. roku życia).

Czas trwania kursów według systemu państwowych kwalifikacji zawodowych obowiązującego od 1996 roku:

na poziom asystenta: od 6 do 12 miesięcy

poziom podstawowego szkolenia zawodowego: 2-3 lata

szkolenie zawodowe (*professional training*): od 2 do 4 lat

szkolenie kadry kierowniczej średniego szczebla: od 3 do 4 lat

szkolenie specjalistyczne: od roku do 2 lat

inne kursy: przynajmniej 15 tygodni.

Według systemu obowiązują cztery poziomy kursów:

1. poziom pierwszy asystencki – wyposaża w umiejętności w zakresie wykonywania podstawowych zadań i jest adresowany do tych, którzy nie są w stanie zdobyć kwalifikacji na poziomie drugim. Uczestnicy otrzymują certyfikat;
2. poziom drugi – podstawowe szkolenie zawodowe przygotowuje do wykonywania zadań na nieco wyższym poziomie. Dyplom ukończenia tego poziomu jest zarazem kwalifikacją minimum, którą każdy podejmujący pracę powinien posiadać;
3. poziom trzeci – zawodowy. Posiadacz dyplomu na tym poziomie ma prawo wykonywać zadania samodzielnie, ma także obowiązek nadzorowania innych w zakresie stosowania podstawowych procedur;
4. poziom czwarty – kadra kierownicza średniego szczebla lub szkolenie specjalistyczne, przygotowuje do samodzielnego wykonywania zawodu, jak i zakłada posiadanie umiejętności nie tylko zawodowych takich jak np. myślenie strategiczne; przygotowuje do przyjęcia obowiązków organizacyjnych, a także na różnych poziomach hierarchii zawodowej.

Również prywatne instytucje edukacyjne mają prawo oferować kursy w ramach tej struktury kwalifikacji.

Regional training centres – instytucje, które prowadzą kursy kształcenia zawodowego; podlegają Ministerstwu Edukacji, Kultury i Nauki, programy w dziedzinie rolnictwa są nadzorowane przez Ministerstwo Rolnictwa.

Uczniowie powyżej 16. roku życia korzystający z pełnowymiarowych kursów płacą czesne oraz płacą za materiały szkoleniowe.

Organizacje przedsiębiorców i związki zawodowe są reprezentowane w gremiach edukacyjnych ustalających kwalifikacje wyjściowe (te, które uczeń ma uzyskać po ukończeniu poszczególnych kursów).

Instytucje edukacyjne są zobowiązane zapewnić około 1000 godzin nauki rocznie (w tym nie tylko lekcyjnych), a także wszelkie działania prowadzone w imieniu szkoły związane ze zdobywaniem kwalifikacji.

Nie istnieją centralne regulacje dotyczące metod nauczania.

Poszczególne instytucje posiadają własne regulacje dotyczące treści nauczania i egzaminów dla kursów, które oferują. Regulacje te określają programy nauczania w tym: cele nauczania, szczegółowe treści i organizację kursu, organizację części praktycznej kursu, zakres i części egzaminu.

Każdy kurs zawiera szkolenie praktyczne w danym zawodzie. Odbywa się ono na podstawie umowy między instytucją, uczniem a firmą, w której szkolenie się odbywa. Umowa obejmuje prawa i obowiązki każdej ze stron, ustala liczbę godzin szkolenia, sposoby monitorowania ucznia oraz to, jakie umiejętności będą oceniane i w jaki sposób.

National Bodies for Vocational Education są odpowiedzialne za kwalifikacje wyjściowe – składają się z przedstawicieli pracodawców, organizacji pracowniczych i instytucji społecznych; mają na celu pracować na rzecz jakości edukacji zawodowej i wyszkolenia personelu. Są autonomicznymi organizacjami (stowarzyszenia, fundacje) powołanymi przez organizacje biznesowe dla każdego sektora gospodarki lub poszczególnego zawodu; w skład tych organizacji wchodzi także przedstawiciele instytucji edukacyjnych. Stanowią one kluczowe pomostowe gremium pomiędzy sektorem edukacji a środowiskiem pracodawców; oraz centrum wymiany wiedzy i doświadczenia dla danego sektora.

Istnieje możliwość specjalistycznego szkolenia zawodowego na poziomie policealnym (od 20.-22. roku życia).